

УДК 371.217.3 (09)"19"1920-1930 pp.

Філоненко О.С., Демченко Н.М.

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІОНЕРСЬКИХ ТАБОРІВ У 20-х – НА ПОЧАТКУ 30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

У представленій статті проаналізовано становлення, кількісний ріст піонерських таборів у 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. в Україні. Розглянуто зміст, форми та методи виховної та оздоровчої роботи з дітьми у вказаний період. У результаті дослідження з'ясовано, що для студентів педагогічних вищих навчальних закладів України був введений в літньому семестрі новий вид практики в дитячих установах, направленої на формування у майбутніх вчителів організаторських умінь і проведення роботи з дітьми влітку. Звертається увага на актуальність підготовки вожатого до проведення виховної роботи з дітьми влітку.

Ключові слова: *піонерський табір, виховна робота, оздоровлення, вожатий.*

Формування державної системи оздоровлення та відпочинку дітей в Україні тісно пов'язане з розвитком позашкільної освіти. С.М. Букреєва, О.А. Мкртчян, О.Д. Наровлянський, Т.Д. Цвірова 20-ті – початок 30-х років ХХ століття відносять до періоду становлення позашкільних закладів різних типів в Україні [3; 10; 12; 15]. У цей час створюється мережа різноманітних позашкільних установ: палаци і будинки творчості, спеціалізовані центри дитячої творчості, спортивні школи та піонерські табори. Першочерговим завданням позашкільних закладів було завдання організації життєдіяльності дітей. Педагогам доводилося вирішувати не тільки питання навчально-виховного характеру, а ще й боротися з дитячою бездоглядністю й безпритульністю. Станом на 1921 рік в Україні майже 95% дітей шкільного віку не мали можливості відвідувати школу, а кількість безпритульних дітей становила понад 1,5 млн. [9].

Оскільки дитячі оздоровчі заклади входили до номенклатури позашкільних установ, то певною мірою у своїх роботах науковці торкалися питання розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей у літній період.

Проблемі періодизації розвитку системи виховної діяльності в дитячому оздоровчому таборі в радянський час присвячувались наукові розвідки Л.В. Єршової, М.О. Наказного, А.Н. Тесленко [7; 11; 14]. Науковці єдині в тому, що 20-ті – початок 30-х років ХХ століття є періодом зародження та розвитку дитячого оздоровлення та відпочинку в літній час.

Актуальність статті полягає у відсутності ґрунтовного дослідження, присвяченого аналізу діяльності піонерських таборів у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття в Україні, з чого й випливає мета дослідження.

Важливим кроком держави в галузі соціального виховання була прийнята 3 березня 1921 року Постанова П'ятого Всеукраїнського з'їзду Рад "З народної освіти". З'їзд доручав Центральному виконавчому комітету (ЦВК) і Раді Народних Комісарів (РНК) "у галузі соціального виховання дітей планово й невідступно поширювати мережу дитячих установ, систематично охоплювати ними щораз більші кадри дитячого населення робітничо-селянської держави..., всебічно зміцнювати діяльність центральних і губернських рад захисту дітей, щоб об'єднати засоби і зусилля всіх органів влади та інших організацій на розв'язання великого завдання соціального захисту і соціального виховання дітей" [15].

У прийнятому 25 листопада 1922 року Кодексі законів про народну освіту УСРР у переліку дитячих закладів передбачалися "заклади весняно-літнього триместру", в яких виховання здійснювалося в літній період [8].

Поширення в 20-ті роки термінів літні колонії, літні школи, весняно-літній триместр свідчило про творчі пошуки специфічних форм і методів роботи з дітьми. Важливо, що вже тоді педагоги висловлювалися за необхідність забезпечення освітнього і виховного впливу на учнів протягом усього року [13].

Саме ці роки характеризуються виникненням перших дитячих оздоровчих таборів. Значущість і характер виховної діяльності в піонерських таборах були органічно пов'язані з процесами становлення піонерської організації. Десятиріччя (1922 – 1932 pp.) Л.В. Алієва називає етапом зародження та становлення піонерської організації [1].

До січня 1924 року в піонерській організації України нараховувалось 50 тис. дітей. Широкі організаційні заходи, вжиті партійною й комсомольською організаціями, привели до зростання кількісного складу піонерів в Україні. На грудень 1924 року піонерами були понад 200 тис. осіб, а в січні 1926 року піонерська організація України налічувала в своїх рядах уже 370 тис. членів [18].

Створення дитячих піонерських таборів було однією з форм здійснення інтенсивного політико-ідеологічного та виховного впливу на дітей і молодь у позанавчальний час. Їх покликання – організація дозвілля дітей, наповнення його суспільно корисною працею та заходами, спрямованими на фізичний розвиток, формування здорового способу життя, підвищення політичного та ідейного рівня майбутніх будівничих комунізму [2].

У 1921 р., на території Західної України діяли так звані пластунські табори, які створювалися окремо для хлопців та окремо для дівчат. Вони працювали в 1922 р. в містечках Рахові, Бовдарах, Кам'яниці, Заброді та ін.

Починаючи з 1923 р. в Україні регулярно проводилися літні оздоровчі кампанії [16]. Так, у 1923 році на території, де нині знаходиться дитячий центр "Молода гвардія", було відкрито дві дитячі установи, які є одними з витоків сучасного дитячого центру: санаторій "Сонячні табори" та наметовий табір "Комуна юних піонерів" у Лузанівці. У 1937 році дитячий центр було реорганізовано та створено санаторій Український "Артек", який від товариства Червоного Хреста було передано в відання державної установи – Одеського управління курортами. 1923-1936 роки О.Д. Наровлянський називає періодом формування дитячого центру, підсумком якого слід вважати офіційне визнання Лузанівки курортом Всесоюзного значення [12].

У 1925 році було відкрито піонерський табір "Артек". Протягом літа там змогло відпочити 320 дітей. Незважаючи на те що "Артек" був створений як санаторний заклад для оздоровлення юних піонерів, там проводилася ідеологічна виховна робота. З перших років табір набував досвіду життя міжнародного дитячого колективу. До "Артека" приїздили ті діти, кого нагородили путівками за відмінне навчання, досягнення в праці, перемогу в змаганнях, олімпіадах, за героїчні вчинки. У 20-х-30-х роках у таборі розроблялися методи й форми виховної роботи за певними напрямками: клубна робота; спорт, туризм; натуралістична, екскурсійна діяльність; робота з книгою; технічна та гурткова робота. Метою ігор, бесід, лекцій, екскурсій було єднання дітей і підлітків різних національностей, з різних регіонів а також відпочиваючих у таборі місцевих піонерів. Педагогічні підходи завжди орієнтувалися на стан здоров'я вихованців. З 1929 р. "Артек" перетворився на центр з міжнародного обміну досвідом роботи.

У 30-ті роки в таборі почали розробляти педагогічні та оздоровчі технології щодо цілорічного перебування дітей у закладі, вироблявся новий стиль роботи, народжувалися свої традиції. "Артек" почав функціонувати як Всесоюзний центр пропагування основних завдань піонерської організації, центр обміну досвідом виховної роботи табір був створений і працював як осередок дозвілля та оздоровлення дітей і підлітків. За організацією виховної роботи він був унікальним типом позашкільного закладу [15].

На 1 січня 1925 р. в Україні функціонувало 32 літніх табори. У період становлення піонерських таборів пріоритети віддавалися комуністичному вихованню юних піонерів, формуванню соціалістичного ставлення до навчання, праці і суспільно корисної роботи, поглиблювалися зміст піонерської діяльності, визначалися структури груп, символіка піонерії [11].

Наприкінці 20-х років табір набирає вигляду виховально-оздоровчого закладу. Необхідність розвитку оздоровчої роботи серед піонерів, розширення мережі таборів визначалися рішенням ЦК ВКП(б) від 25 червня 1928 року "Про стан та найближчі завдання піонер руху" У 1928 р. у період літньої кампанії в Україні діяли 27 таборів [5].

У 30-х роках ХХ ст. визначилися цілі, зміст виховної роботи в позашкільних закладах, її головне завдання – всебічний розвиток особистості. На розв'язання цих проблем були спрямовані організаційні зусилля партії та уряду у процесі створення системи виховної роботи в позашкільних закладах. Влітку 1931 р. в Україні було створено 2 340 дитмайданчиків на 93 600 дітей, 15 піонерських таборів на 1 870 піонерів та 15 санаторіїв на 45 100 дітей та підлітків. Літніми оздоровчими заходами у 1931 р. було охоплено близько 150000 дітей шкільного віку [6].

У 1932 році Постановою ЦК ВКП(б) "Про роботу піонерської організації (до 10-річчя піонер-організації)" визначалося завдання проведення оздоровчих заходів для піонерів та школярів шляхом створення дитячих таборів та літніх майданчиків [5]. Кількість піонерських таборів в Україні продовжувала зростати: якщо в 1933 р. в них відпочили 227 364 дітей, то в 1937 р. планувалося охопити – 383 000 піонерів. Найпоширенішими формами роботи у піонерських таборах були піонерське загальнотабірне вогнище, спортивні змагання, екскурсії тощо [16].

У 30-х роках ХХ ст. активізувалася діяльність профільних таборів. Зокрема, в 1935 році розпочав свою діяльність табір "Юний натураліст" (нині – Всеукраїнський профільний табір оздоровлення та відпочинку "Юннат"). У цей період починає формуватись державна система виховної діяльності в дитячих оздоровчих таборах.

У зв'язку з розширенням мережі таборів та збільшенням контингенту школярів, які обслуговувались в період літніх канікул, актуальності набувало кадрове питання.

Найбільш популярною особистістю протягом багатьох років у дитячому середовищі був вожатий. Головні функції вожатого в цей період, з одного боку – організація процесу виховання, розвитку та соціальної творчості, а з іншого – забезпечення всім необхідним учасників піонерського табору, дітей робітників і селян. У публікаціях 20-х років про вожатого писали: "Вожатий повинен бути прикладом, добре відноситись до дітей, бути політично грамотним, веселим товаришем, ласкавим" (думка піонера); "... це організатор дітей; чуйний, хороший керівник; добре знає дітей, їх інтереси, запити, поведінку; уміє знайти собі помічників серед дітей та дорослих; творчо зацікавлений роботою" [17].

Після II Всеукраїнської педконференції (1923 р.) для студентів педагогічних вищих навчальних закладів України було введено у літньому семестрі новий вид практики в дитячих установах, спрямованої на формування в майбутніх учителів організаторських умінь та проведення роботи з дітьми влітку [4].

Таким чином, 20-ті – початок 30-х років ХХ століття піонерський табір розглядається як головний елемент виховної системи піонерської організації. Помітна активізація діяльності по розширенню мережі піонерських таборів – ефективних закладів організації дозволяла та оздоровлення дітей, сприяла поліпшенню виховання дітей в канікулярний період та вимагала залучення до виховної роботи підготовлені педагогічні кадри. Вирішенню кадрового питання частково сприяло введення в педагогічних вищих навчальних закладах нового виду практики у літній період.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективою подальших розвідок є таке питання, як аналіз програмного забезпечення підготовки майбутніх учителів до практики в піонерських таборах у 20-х – 30-х роках ХХ століття та ін.

Використані джерела

1. Алиева Л.В. Детское движение – субъект воспитания: Теория, история, практика: Монография / Л.В. Алиева. – М.: МАКС Пресс, 2002. – 224 с.
2. Анпілогова Т.Ю. Піонерський табірний рух як форма політико-ідеологічного та виховного впливу на радянську молодь (на матеріалах Донбасу) / Т.Ю. Анпілогова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 21 (184).
3. Букреева С.М. Становление и развитие системы внешкольного воспитания детей в УРСР (1917–1941 гг.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Букреева Светлана Михайловна. – К., 1981. – 151 с.
4. Володько В.М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В.М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти: Зб. ст. / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 25 – 32.
5. Документи ЦК КПСС и ЦК ВЛКСМ о работе Всесоюзной пионерской организации имени В.И.Ленина. – М.: Молодая гвардия, 1970. – 240 с.
6. Єдиний фінансовий план Наркомздоров'я на 1931 рік // Профілактична медицина. – 1931. – № 7-8.
7. Ершова Л.В. Организационно-педагогические условия социализации ребенка во временном внешкольном объединении : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Теория и история педагогика" / Ершова Л.В. – Ярославль, 1995. – 19 с.
8. Кодекс законів про народну освіту УСРР. – Собрание узаконений и распоряжений правительства УСРР. – 1922. – № 49.
9. Міленін В.М. Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу: Посібник / В.М. Міленін. – К., 2013. – 160 с.
10. Мкртчян О.А. Організація соціально-педагогічної діяльності в позашкільних закладах України (20–80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Мкртчян О.А. ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2007. – 22 с.
11. Наказний М.О. Теорія і практика проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Наказний М. О. – К., 2011. – 42 с.
12. Наровлянський О.Д. Організаційно-виховні засади діяльності українського дитячого центру "Молода гвардія" (1923-1992 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Наровлянський О.Д.; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2014. – 22 с.
13. Ничкало Н.Г. Про розвиток у школярів інтересу до знань / Н.Г. Ничкало // Радянська школа. – 1971. – № 11 (листопад). – С.60-67.
14. Тесленко А.Н. Социализация личности подростка в условиях детского центра: монография / А.Н. Тесленко, Д.В. Лепешев. – Астана : Институт управления, ЦЮИ, РУОЦ "Балдаурен", 2009. – 159 с.

15. Цвірова Т.Д. Развитие позашкільних закладів різних типів в Україні (1920–1941 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Цвірова Тамара Дмитрівна. – К., 2003. – 236 с.
16. ЦДАГО України. – Ф. 7, оп. 1, спр. 994, 121 арк.
17. Четвергова Н.Е. Формирование готовности будущего учителя к работе в летнем детском лагере: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Четвергова Наталия Евгеньевна – Барнаул, 2004. – 206 с.
18. Шевчук Г.М. Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 роках / Г.М. Шевчук. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 198.

Filonenko O., Demchenko N.

**ANALYSIS OF FORMATION AND DEVELOPMENT PROCESSES
OF PIONEER CAMPS IN THE 20'S – EARLY 30'S
OF XX CENTURY IN UKRAINE**

Children's Health Camp is a traditional, historically constituted and the most justified form of mass recreational and educational work among the children in the vacation period. That is why studying of accumulated experience of formation, development and functioning of these institutions is a matter of topical interest.

In the article the period of 20's – early 30's of XX century is characterized as a period of appearance and development of children's rehabilitation and recreation in summertime in Ukraine. Significance and character of educational activities in pioneer camps were organically connected to the processes of formation of pioneer organization. Pioneer camp in the study period is a form of realization of intensive political and ideological and educational influence on children and youth outside the classroom. Their goal – organization of leisure of children, filling it with socially useful work and measures to physical development, formation of a healthy lifestyle, increasing political and ideological level.

It is proved, that since 1923 regular summer health campaigns have been conducted in Ukraine. Children's Center "Moloda gvardiya" was created, pioneer camp "Artek" was opened, the activity of profile camps was activated. During the period of formation of pioneer camps the priorities were given to communist education of young pioneers, formation of socialist attitude to studying, work and socially useful work, content of pioneer activities was extended, structures of groups and symbols of pioneers were determined.

Noticeable intensification of activity on expanding of pioneer camps network as effective institutions for leisure and recreation of children helped to improve the education of children in the vacation period and required the involvement of teaching staff prepared to educational work.

The article pays attention to the relevance of the personnel issues, in particular to the counselor training. In summer semester a new kind of practice in children institutions was introduced for students of higher educational establishments in Ukraine. It is aimed at forming of young teachers' organizational skills and carrying out work with children in summertime.

Key words: *pioneer camp, educational activities, rehabilitation, counselor.*

Стаття надійшла до редакції 19.10.2016 р.